

Ինչ որ անհատականացման է մեղ-
իայի այսպիսի քաղաքականությունը ինչ
պարզապես վերաբերմամբ, այդ ցույց
է տալիս կենսաբան Բայը շատերը մատ-
նացող են անուր Հնդկաստանի վրայ,
որպես մեղի վրայ, Սակայն Հնդկաստա-
նի վարչությունը բոլորովին անբարե-
բախտ է միտ գաղութներին, — սա կառա-
վարում է յատուկ մեղի վրայ ուղար-
կուող փախարայով, մինչդեռ միտնե-
րը բոլորովին անպատեհ են ինչպես
կրկնապես էլ, ինչպես նկատում է մեր
յիշած հրապարակախոսը, Հնդկաստա-
նում անգլիացուց զէմ գոգոնների թիւը
այնքան էլ չափ չէ, որքան կարծւում է
անգլիացիները մեծ ազատութիւններ են
չնորհել այդ երկրին: Այսպէս օրինակ
այնտեղ մամուլը բոլորովին ազատ է.
իւրաքանչիւր տարի կազմում է ազգային
կոնգրէս, որին 1000-1500 քնիներն են
մասնակցում, բայց ոչ մասնաւոր է ոչ էլ
այդ կոնգրէսը անգլիայից բաժանուելու
առաջարկութիւն չի առնում:

Անգլիան որտեղ գնացել է, իբր հետ
տարել է և իւր երկրի զարեւոյթ մշակած
անկախութեան հոգին: Սակայն այդ
մասին մեր մեր խօսքը կրկնապէս, ու-
րապէս «Նոր-Դար»-ի անգլիացի աշ-
խատակից պ. Մալպահ-Գրիսթը շատ
զեղչեցիկ և ճարտար կերպով ցոյց է
տուել այդ:

Թագաւորութեան մեծ տոնի
պատմանով «Նոր-Դար»-ի առաջի-
կայ համարը ըստ կրտսերի հինգ-
շաբթի, մայիսի 16-ին:

Հ. Բ. Դ. Գ. Ե. Զ.

Ապրիլի 23-ին, Թագուհի Կայսրուհու
անուանակոչութեան օրը, նորին Մեծու-
թեան և ազգիս Վեհ. Հայրապետի միջև
փախարակուել են հետեւեալ հետադրե-
ները, որոնք հրատարակուած են զբո-
նում «Արարատ»-ի սուրբի տետրակի
մէջ:

Թագուհի Կայսրուհու պատմութեանը.
«Նոր-Դար»-ը ի սրբութեան 26-րդ ըն-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՄԱՐԶԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ԱՆԳԼԻԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Գրքի Բարձրագոյն յօդուածը. Յաղանդի անկումն
ու ի վաճառ հանելը. — Երբեք անգլիացի գրողները
չեն. Վերադարձի միջոցով ուղարկութիւնները. —
Բանաստեղծութեան անկումը. — Գրական ձեռ-
նարկներ գրականութեան մէջ:

Անգլիական ներկայ գրականութեան
մասին առանձին յօդուած ունի նուի-
րած անգլիացի բանաստեղծ և հրապա-
րակախոս Բարթոլոմէ, որի մէջ, ասում է,
թէ ով որ ուշադրութեամբ հետեւել է
անգլիական գրականութեանը վերջին
երկու կամ երեք տասնեակ տարիների
ընթացքում, ձեռքը սրտին դրած կը-
խոստովանի, որ այդ գրականութեան
մէջ տիրապետում է բարոյական նախ-
ապառաժի շահագործելու ձգտումը:
Միևնոյն ժամանակ նրա բնորոշ գծերից
մէկն էլ կազմում է այն, որ հեղինակ-
ները ոչ այնքան ներքին սրտիկի վրայ են
ուշադրութիւն դարձնում, օրքան բա-
նական: Անգլիացի հեղինակները, մանա-
ւադ կանայք, բնորոշապէս կարծում
են, թէ աւելի լաւ է 40 — 60 — 100 սու-
կական պարզ վէպեր գրել, քան թէ
զեղարուեստական մշակման ենթարկել
և հրատարակել միայն մի կամ երկու
վէպ: Միտ Բարթոլոմէ, օրինակ, հարե-
րից տուելի վէպ է գրել:

Սակայն անգլիացի վիպագիրները մեծ
մասամբ ստաբիլ են ինչի նպատակ
ունենալով զեղարուեստը, և արդարեւ
շատ լաւ երկեր էլ ունին հեղինակած:
Այնուհետև պետեալով, որ նայնքան,
ուրեք և աւելի ընթերցողների շրջան

զուրկ զարտադին շնորհակալութեամբ վառ
մատուցեալ շնորհաւորութեանց 26-րդ,
յանձն առնեմ զիս սուրբ ազգոյց 26-
րդը:

«ԱՆԻՔՍԵՆՏԻՆ»

Վեհ. Հայրապետի շնորհաւորական
հեռագիրը.
«Ի մեծահանգէս առաջ անուանակո-
չութեան 26-րդ Կայսրական Մեծու-
թեան ընդ համայն հոգեւորական դասու
և հօտին՝ մատուցանեմ զամենախոնարհ
շնորհաւորութիւնս: Պահեցէ զՁեզ, ա-
մենաարեւադաշտ Թագուհի, Ամենակա-
րողն Աստուած ի բազում ամս ի բազ-
աւորութիւն Արքայական ընտանիւց և
յուրախութիւն ամենայն հաւատարիմ
հպատակաց Քրիստոսաւսէր Ռուսիոյ:
«ՄԿՐՏԻՉ Կաթողիկոս ամենայն Հայոց»:

«Արարատ»-ի նորին համարում հրա-
տարակուած են և հետեւեալ հետադրե-
րը, որոնք փախարակուել են նորին Օծու-
թեան և պարսից Մոգաֆար-Էդդինի
շահի միջև վերջինս գահակալութեան
առթիւ:

Վեհ. Հայրապետի հեռագիրը.
«Հաճեցէ ընդունիլ զհաւատարմ վըշ-
տակցութեան Մերոյ ի պատճառս եղի-
րական մահու քարեկործ նստը էդ-Դինի
Մեծի Շահի՝ ծնողի 26-րդ, և զարտադին
շնորհաւորութեան վառ ամբողջաւոր
Մեծութեան 26-րդ ի գահ փառաւոր
նախնեաց 26-րդ: Արթիւն առ Աստ-
ուած, զի տացէ Ձեզ կեանս կրկնաւ և
բարեբաւտիկս և կար՝ առ ի հաւատարիկ
փառք յանրաժայտաւ ծնողին 26-րդ
և զհաճութեան 26-րդ զհայրական ի
վերայ շայ հպատակաց 26-րդ:
«ՄԿՐՏԻՉ Կաթողիկոս ամենայն Հայոց»:

Շահի պատմութեանը.
«Հաճեցալ իմ յանձնում վասն արա-
յայտեալ անկեղծ զգացմանց և կարեկցու-
թեան, զորս հաճեալ էիք յայտնել ինձ
ի պատճառս զիպաւածոյն՝ որ ի վերջ
համակաց զիս և զհաւատարիմ հպա-
տակա իմ, յայտնեմ Ձեզ զիմ շնորհա-
կալիս: Այդպէս վստասում օգնել ինձ
առ ի կատար ամէկ զիրաւարութիւն
իմ, որք հային յերջանակութիւն և ի բա-
րօրութիւն ժողովրդեան իմոյ, զի առանց

ունենան աւելի նուազ յատկութեան
զբանական ներք հասցնելով, նրաւը
զեղարուեստական իղէպները մի կողմ
են թողում, որոնք փոշու առկ մնում,
փառւում են, և վերջ էլ ի վերջոյ էլ ի վա-
ճառ են հանում: Իրեն չնախաւոր օրի-
նակ կարելի էր յիշել Վալտեր Բեզան-
տին և Գարդին, որոնցից առաջինը
գրել է իւր առաջին և նշանաւոր վէպե-
րը «Ails sorts and conditions of men»
և «Children of Gibeon»: Իսկ Գարդինի
ամենալաւ վէպերն են «Far from Mad-
ding Crowd» և «Tess of the d'Uber-
villes»:

Անհրաժեշտ է նկատել, որ տաղանդի
անառակութիւնն իւր գագաթնակէտին
է հասնում հենց այն րոպէին, երբ փո-
ղը մեծ հոսանքով մտնում է հեղինակ-
ների զրկանք:

Ներկայումս դժուար է Անգլիայում մի
այնպիսի գիրք գտնել, որ շահագործա-
կան (սուրիլիտար) նպատակով գրուած
չլինի: Այսպէս, Ուիլիս «Puck» և «A Dog
of Flanders»-ը պարզապէս են շնորհ
իրաւունքը, Ու. Գոլլիսի «Heart and
Science»-ը բոլորում է մարմնական
պատիւ զէմ, Լ. Միլիսի «Wages of
Sin»-ը առօրեայ բարոյականութիւն է
քարոզում, տիկ. Մ. Կլայք իւր «Azrael»-
ով ազատ սէրն է հռչակում, տիկին
Ուարդը «Roberts Elsmere»-ի մէջ պար-
զում է կրթական տրամադրութիւն ու-
նեցող ուղեղների վրայ հակա-վարդապի-
տական (հաստատութիւն շունչոյ) շե-
մանաւորութեան ունեցած ազդեցութիւ-
նը: Այս գրքերին ծնունդ տուող երկ
են որոշեալ գաղափարներ: Վէպը գրում
են միմիայն մի որեւիցէ գաղափար քա-
րոզելու՝ ցանկացած ինչից իմանալու և
պաշտպանելու համար:

Խորտակեան ամենաբնական կարող լինի
վայելի խաղաղ և անդորր կեանս:
«ՄԱՐԶԱՐԻ ԷՊԻՏՈՒՆ ԶԱՆ ԿԱՅԱՐ»:

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԽԱՆՈՒՄԵՆԸ

ՅԻՋԱՍԻՆ

(Նամակներ իմ քրոջը թեան)

Ի. (Հեռագրով)
Խորին վշտով այսօր հոգեհանգիստ
կատարելով ամենքից սիրուած և ան-
փախարիկ Յովհաննէսի համար ոգ-
րում ենք մեր մեծ կորուստը:

Տիկին Տէր-Յովհաննէսի-Մար-
ցան, տիկին Մարիամեան, Յարու-
թիւն Այվազեան, Ստեփան Յով-
հաննիսեան, Պօղոս Գանձակեան, Մկր-
տիչ Տէր-Մարտիրոսեան, Դու-
լիթ Գիւրապետեան, Պօղոս Մրա-
ւան, Բարսեղ Տէր-Մարտիրոսեան, Արշակ
Թարութեան, Արշակ Խալա-
թեան, Վահան Ապրեան, Արմէն
Բաղդադեան, Մարտիրոս Արքուի-
նեան, Պետրոս Տէր-Ներսիսեան, Դան-
դադադեան Տիգրան, Մամիկո-
նեան, Վաղինակ Մանուկապետեան,
Կոստանդին Ղազարեան, Եղբ. Մա-
նուկեան, Մկրտիչ Յովհաննիսեան,
Արշակ Ղազարեան, Արտեմ Անար-
նեան, Գառար Տէր-Մկրտչեան, Սի-
մոն Տէր-Մկրտչեան, Խաչատուր
Արախանեան, Գրիգոր Տէր-Գա-
րսեան, Թէոփրոս Զահարեան, Յով-
հաննէս Յովհաննիսեան, Համբար-
ձում Իսահակեան, Ի. Տէր-Պետրո-
սեան, Եղբ. Մարիամեան, Մկրտիչ Գա-
լուշեան: Մնացածը չի կարգադրում:
Բազում, 12 մայիսի:

II. (Հեռագրով)
Այսօր խորին վշտով հոգեհանգիստ
կատարուեցաւ թանկագին Խաչատուրի
հօգու խաղաղութեան համար: Բարձր.
Ստեփանեան վարդապետը բարեհաճեց
ներկայ լինել և մի զեղեցիկ զամբաս-
կանով յարգեց հանգուցեալ եղանակը
գործի յիշատակը:

Տէր-Մկրտչեան.
Զուշի, 12 մայիսի:

Անկասկած առաքինութիւնն ինքն-
բարոյական լաւ բան է: Բայց եւ այնպէս
ի նկատի առնելով անգլիական ամբողջ
գրականութիւնը՝ չի կարելի չնկատել
նրա առաջ բացուած չափազանց մասշ-
տակագրուն Միշտ նախադասումն ուղա-
նակով գրելու շահագործական ձգտումը
բոլորովին սպանում է գրականութեան
միջոց զեղարուեստը: Մեզ համար միև-
նոյնն է, թէ ինչ նպատակ ունին գրող-
ները — ներթափանց թէ բարոյական: Ան-
գլիացի գրողները շատ լաւ հասկացել են,
որ իրենց հայրենիքում գրողները ու-
կով լըցնելու ամենաուղիղ միջոցն է
որքան հնար է շատ բարոյական բարձր
բարոյական համեմել իրենց երկերը:

Անգլիական ներկայ գրականութեան
աչքի ընկնող մի նշանաւոր կողմն էլ
այն է, որ անթիւ կանայք մասնակցե-
ն զրան: Նրանց բազմութեան ազդե-
ցութիւնը մեծ է և կորստաբեր: Ան-
գլիացի վիպասան կանայք, քիչ բացա-
ռութեամբ, բոլորովին անբնորոշ են
լինում կամ մի օրիւ աղանդի և կամ
ինստիտուտի աղջկանց համար: Այդ
կին-վիպասանների համարեւ թէ կէտը
սիրոյ հաճաքներն է նկարագրում, մինչ-
դեռ միտ կէտը երգում է սիրուց հրա-
ժարուելու, անձնագործութեան քաղցու-
թիւնը, բայց թէ մէկը և թէ միւրը բո-
լորովին անաշուղ կերպով են անում
այդ:

Գրականութեան մէջ կանայց իշխա-
նութիւնը, որին մի ժամանակ զուլ
էին անցած Զարուստա Բարնաբէ, Հեն-
րիէտ Մարտինի, Ջէն Աուտինը և Ջորջ
Էլիոտը, այժմ յուստուրուած է հարիւ-
րուոր շատ նուազ նշանաւոր յուստու-
ներով:

III. (Հեռագրով)
Յայտնում ենք մեր խորին վշտակ-
ցութիւնը այն թանկագին կորստի հա-
մար, որ ունեցաւ «Նոր-Դար»-ի խմբա-
գրութիւնը Խաչատուրի մահուամբ:
Գրիգորեան, Յարութիւնեան, Մաղա-
նազեան:
Եսթրաղ 12 մայիսի:

IV. (Հեռագրով)
Յովհաննէս Խաչատուրի համար հո-
գեհանգիստ կատարուեցաւ: Փոթորիկից
ընկաւ մեր երիտասարդ բարեկամը: Ձեզ
հետ միասին օրհնում եմ Խաչատուրի
անուանալի յիշատակը:

V. Արտասուքս չեմ կարող զսպել այն
թանկագին կորստի համար, որ ունե-
ցաւ յանձին մեր սիրելի Խաչատուրի:
Հայրենի սիրով վառուած, ազնիւ և
բարձր ըզնեցով լի, մեր անգուցական
Յովհաննէսից, որ հայութեան ապագայի
յուսարի գաւառն էր լինելու, անդարձ
զրկուեցանք: Այն, կորուստը մեծ է և
զգալի:

Դառն կակիծով համակուած՝ միացնում
եմ կրած ծանր վիշտը ընդհանուր վշտի
հետ:

Սարկիզ Գարութիւնեան:
Բաթում, 9 մայիսի:

VI. Այսօր ստանալով պատ. «Նոր-Դար»-ի
№78-ը, մեծ ցաւ պատճառեց մեզ նրա
երեսը անապատելի և անդառնալի կոր-
ստեան մասին լուրը: Չկայ այլևս Յով-
հաննէս Խաչատուրի, չկայ այլևս հայ
երիտասարդութեան փայլուն յոյսերից
մէկը: Երբ «Նոր-Դար»-ի մէջ լոյս էին
ստանում անմոռանալի Խաչատուրի գը-
րուածները, ծաղաւ չէր յազնեում նը-
րանց կարգաւորվ և մի անգամ կարգա-
ւորվ չէի բաւականանում: Զատ ժամանակ
մտածում էի թէ արդեօք կըզայ ժամա-
նակ, որ ես տեսնեմ Խաչատուրին:
Բայց յոյս ի դերե ելում, երբ այսօր
«Նոր-Դար»-ը նրա մահուն գոյժը հա-
մարում:

Ստորագրութիւնը չի կարգադրում:

Ի հարկէ, տնտեսական և շահագործա-
կան տեսակէտից կարելի էր պաշտպա-
նել կին-գրողների գերը, քանի որ դա
շատ կարեւոր և աղջկերանց ապրուստի
միջոց է: Եւ այնպէս և առանց որի նրանք
պատի գոնաւանային ուրիշ գործ գըտ-
նելու Բայց զեղարուեստական տեսակէ-
տից նրանց ազդեցութիւնը բոլորովին
կորստաբեր է: Բոլոր այդ կին գրողնե-
րից հազիւ թէ գտնուի մէկը, որ իրեն
հաշիւ տայ, թէ ինչ բան է զեղարուես-
տական գրուածքը և զէթ ամենահաւա-
քաղափար ունենալ այն յամառ աշխա-
տութեան մասին, որ հակառակ է գործ
զինչ նրան հասնելու համար: Նրանք
իրենց վէպերն ու վիպակները գրում են
շատ հեշտ կերպով, հենց իմանալ ի-
րենց ընկերահայրենի նման են գը-
րում: Իսկ յայտնի գրականները, ինչ
պէս Միլիսին, իրենց գրականագիտութեան
ամենայն սիրով ընդունում են վաճա-
ռելու համար ամեն մի վէպ, որ իւր
բարձր յատկութիւններով ընդունակ է
հարեան մամլաճառի զանազան հի-
ստաբերել, իսկ միևնոյն ժամանակ
առանց այլալայութեան իւր գունդը փա-
կում է թէ կուզ ամենազեղարուեստա-
կան գրուածքի առաջ, եթէ միայն դա,
դժբաղդաբար, ընթերցողների մեծ մա-
սի արկող կարծիքներին կամ նախա-
պաշարութիւններին հակառակ է:

Ի հարկէ, օրէնքն առանց բացառու-
թեան չի լինի, որի օրինակ կարող է
համարուի տիկին Կեմպլէ Գրեգը Դա-
ճմարիտ որ զեղարուեստապէս է կը-
րելի վերածութեան մէջ: Նրա «Na-
dine»-ը անկասկած նշանաւոր երկ է և
կարող է ամենալաւ հոգեբանական վէպե-
րից մէկը համարուի: Բայց և այնպէս մի
ճշմարիտ տաղանդաւոր կին-հեղինակի

զորեց մեզ հանգիստ ոսկեայգ, Յով-
հաննէս:
Մեծ-Լաւրաբիտ, 8 մայիսի:
ԽԱՆՈՒՄԵՆԸ ՀՈՐԷՆԶՈՒՄՏԸ ԲԱՅ
ԽՈՒՄ

ԲԱՅՈՒ, 12-ին մայիսի. — Այսօր տե-
ւոյս եկեղեցում հոգեհանգիստ կատ-
արուեց մեր անմոռանալի հանգուցե-
ալ Խաչատուրի յիշատակին: Այդ մասը
յայտարարուած էր նաև «Կապուկ» լրա-
րում:
Դատարարակն էր արժ. Գեղամեանը
Դատարարակն յետոյ արժ. Գրիգոր Բա-
հանան մի զեղեցիկ ճառ խօսեց, որի
միջոցին խօսքեր առաջ բերել աւելոր
չենք համարում:

«Հեռագիրը մեզ դուժեց Լայպցիգ
ուսանող Յովհաննէս Խաչատուրի մահը
Այսօր հոգեհանգիստ ենք կատարու
վաղաժամ և հայութեան ընտիր անդա-
մի յիշատակին: Բայց մի է Խաչատուր
նա պանծակեցի էր և աւարտած Գեղ
գեան: ճանաչանք նա միմիայն տար
գործից իրեն ունեցել է ապա անհե-
լով քր աւելի մեծ և բարի քործեր կա-
տարելու համար անհրաժեշտ է գիտու-
թեան մեծ պաշար ունենալ, ահա այդ
նպատակով նա զինք Գեղամեան աւելի
զարգանալու և աստուածաբանութիւն
սովորելու, որպէսզի գիտնուած գիտու-
թեան զէնքերով վերադառնայ մեզ մօտ
— մեր հայրենիք մարդկանց կրթ. սու-
կայն աւելի, նա հասնու իւր նպատա-
կին, և այսօր նա մեռած է օտար կը-
կրէր, օտար աստղի տակ:
«Այդ ազնիւ և համակրելի երիտասարդ
ուսանողն իրեն ամեն կերպ նուիրած
լինելով ազգի և եկեղեցու շահերին, օ-
տարներին ցոյց էր տալիս մեր ազգու-
թեան, մեր կրօնի վերակենդան: Ար-
դարեւ որքան սքանչելի գործ կատարեց
նա, ճիշդագոյն աշխարհահանգեւում յո-
սելով մեր ազգութեան, մեր կրօնի և
ս. Էջմիածնի մասին, և պրաւելով օ-
տարների միտքը ղեկի մեր եկեղեցու
վերակենդանութեան...
«Միթէ սքանչելի չէ տեսնել օտար

վրայ գայիս են շատ հարիւրաւոր այն-
պիսի կին գրողներ, որոնք, կարծես թէ
աշխարհ են եկել լոկ այն նախապաշար-
որ իրենց անբնորոշ շատախօսու-
թեան անկող ծովի մէջ խեղդեն: Ան-
գլիան: Նրանց վէպերի մէջ խօսակցու-
թիւնները տարբարակ են ու մտանա-
ղարաններն պարտաւոր են ամենաառա-
նոր վիպական գրուածք մատակարարել
ընթերցողին, ինչպէս որ կաթնալա-
ճառները ամենայն առաւօտ, իրենց ա-
սելով, ամենաթարմ կաթն ու կարագն
են մատակարարում: Թէ զեղարուես-
տական տեսակէտից ինչ բան է և այդ
գրուածներն — ի հարկէ, չարժէ խօսել, —
զրանց պատրաստելու կամակին աւելի
ճարտարափոխ է, քան ունէ մարդկային
խօսք:

Անգլիական ներկայ գրականութեան
մէջ մի որոշ հետաքրքիր երևոյթն էլ
այն է, որ բազմաթիւ է «ուսանողական»
կոչուած վիպասանութիւնը: Վիպասա-
նութեան այդ ճիւղի մէջ անգլիական գը-
րողն է կղի Էդգար Ալէն Պօլսը, որ
«Mystery of Marie Roget» և «Goold
Beltie» վէպերի մէջ յայտնաբերու
երևոյթն է չնչին խաղաղութեան գործ
է բերել մի շարք յուստագործու-
թիւններ: Գրեցի այս կողմակը յի-
տոյ Ֆրանսիայի հեղինակները բարձր
կատարելութեան հասցրին: Այդ կողմից

գիտականները շարքում կանգնած նաև մի հայ ուսանող, որ իւր հայրենիքի գովասանքն ու անպահանջ իրաւաբանութեամբ ազգու խօսքերով...

«Քաջի իւր լազուսթիւ գրադուրներէն» իւր, Խաչուրի մանկապարտէսի տնօրէնի խնամքով ծնունդ առնողը, ինչպէս ինքն իր անունով հայ մամուլը, նա թղթ-թաղանթով էր «Նոր-Դար» լրագրին գրելով ամենաշատը յօդուածներ տնօրէնի կեանքի և երազական երկերներէն:

«Յանկալի է, որ նրանից օրինակ վերցնելին նաև մեր միւս ուսանողները, և ապա Աստուած, որ մենք ունենանք շատ Խաչուրիներն»:

Եկեղեցին լինէր բազմութեամբ՝ մ'ըբան յուզուած են տեղւոյն երկուստեայնքը:

Յուզուած են նաև եւս վերջ եմ առաւ ինքնապատիւ, կրկնելով անմահ հանձարի խօսքերը:

«Վշտացիր հոգիս, չըմ ունենիրս պէտք է լռեմ»:

Գ. Սեւեբցի.

Ք Ր Ո Ն Ի Կ Ո Ն

Անցողիկները «Արարատ»-ից առնելով հազարէկէ լինէր, որ Վեհ. Հայրապետի յոնձնատարութեամբ Արարատէն ելաւ. Սեղաթիկները Պետերբուրգում պիտի բաժնակցէր հայոց եկեղեցական-ծխական դպրոցներին խնդրելու ուղիով:

Այժմ, ինչպէս հայրապետ է նոյն «Արարատ»-ը, Արարատէն եկեղեցական Վեհ. Հայրապետին Պետերբուրգից ուղարկուած գեղեցուկից երեսուն է, որ բանակցութիւնն անաշուղտ է անցնել, և եկեղեցական-ծխական բոլոր դպրոցները պիտի փակուին ու սեպտեմբերին չպիտի վերաբացուին:

Կիրակի, մայիսի 12-ին, Վաղարշ Կարապետեան թերթի խմբագրութեան նախաձեռնութեամբ հոգեհանգիստ կատարուեցաւ մեր հանգուցեալ աշխատակից Յովհաննէս Խաչուրիանին համար: Ներկայ էր մեծ բազմութիւն—հանգուցեալի պաշտօնակիցները, բնակե-

անդիական հեղինակները մէջ առնելով նշանաւորն էր հանգուցեալ Ուկի Կարապետը, որը թէև իտալացիները կազմակերպող վերաբերմամբ յետ էր մնում յայտնի ֆրանսիացի գրող Գարբուէից, բայց զրա փոխարէն տնիքի հարուստ երեսակալութիւնն ունէր: Ինչ է իցէ, յանգուցեալը ծնունդով, կամ ոտնիկականութեամբ վիպասանութիւնը տարածուելով մտքով աշխարհն ուրիշ իւր հայրենիք վերադարձաւ: Կենսական հիւսիսներով հարստացած, նա խոր արմատ ձգեց Ամերիկայում, ինչպէս վկայում է «Leavenworth Case» և ուրիշ նման երկերը: Յանգուցեալը ծնունդով վիպագիրն էր սակայն մինչև իսկ Աստուրիան էր անցել:

Սակայն դժուար է թէ այդ ձևի գրութեանը երկար արմատ ձգել Անգլիայում: Որքան էլ զօրեղ լինի շարունակ արեւմտեան ժողովրդի, զօրեղ մարտնչութիւններն ստանալու կարելիք, բայց և այնպէս դժուար է ենթադրել, թէ դա երկարատեւ լինի: Ռեյզեր Հովհաննէսը գրել է իւր նշանաւոր «King Solomons Wines» և «Iess» վեպերը, որոնցից յետոյ շարունակ կրկնութիւնների մէջ է ընկնում:

Լ. Ստենսլանը իւր կարգին յիշատի ինքնապատիւ խնդր և ընդունակութիւն է արտայայտում, բայց այդ ընդունակութիւնը բոլորովին ճշդուած է ներկայ անգլիական գրականութեան ներկայացրած շրջանակի մէջ:

Բայց և այնպէս կարգաւորել նրա «New Arabian Nights», «Treasure, Island», «Kidnapped» և այլ գրութեանը մարդ գրում է, որ սրա ստեղծագործելու ոյժը բոլորովին կենսունակ է, նրա «Master of Ballantia»-ի մի քանի տեղերը կամայականաբար մտածել են տա-

նեքը, յարգողները, ուսուցիչները, վարժուհիները և այլն: Արժեք քան. Տէր-Ղևոնդեանը զգացումով և կրթութեամբ իր զամբանական խօսքից, որի մէջ ցանկալի լինէր յայտնեց հանգուցեալի տաշխատութիւնները լոյս ընծայելու առանձին գրքով և ուր էլ ամփոփուած լինի նրա ամեն զգացումը մի շարքով կանգնեցնել: Ինքնապատիւ շատ քանակական էին եկել պատուելու հանգուցեալի յիշատակը. բաճառներին զուգի էր անցած կոնստանտնուպոլիսի նախնական և ս. Սարգսի վանահայր բարձր. համագաղութար. հոգեհանգստին ներկայ էր և Թիֆլիսում գտնուող արժ. Կոմիտաս վարդապետը:

Վեհ. Հայրապետը պէր. երեմիա եպիսկոպոսին իւր կողմից իրեն ներկայացուցիւ ուղարկելով Մոսկուա թագադրութեան հանդիպելու, հրամայել է ծախքների համար 3000 ռ. տալ նրան Մայր Աթոռի պաշտօնակից:

Վեհ. Հայրապետը մտադիր է այս տարի հոգալ ու Գրքի տպագրութեան համար, որի նախաձեռնութեամբ տպագրուելու է համար 30,000 ռ. է համարում:

Մայիսի 11-ին, շաբաթ երեկոյան ժամը 5-ից 26 ընդլ էր անց Թիֆլիսում զգալի. եղաւ երկրաշարժի երեք դրոշմ հարուած, որ ընդամենը 3-4 վայրկեան տևեց, ծարժը հարմարեց հիւսիս էր սկզբումը և սկսելից կամեց յետոյ անմիջապէս մի հարուած, որին հետեց անելի զօրեղ և յետոյ անելի թոյլը: Սենսակի մէջ գտնուող կարծուած էր թէ պատը տեղափոխուած է. զբոյց աղմուկով տնիք պատը հարուստ հիւսիս ևն հարուած:

Մայիսի 10-ին, լոյս 11-ի գիշերը Կարապետի սկսեց վարարել և հետևեալ օրը մինչև կէսօր շուրջ այնքան բարձրացաւ, որ հեղեղից ամբողջ Սաղը մի սառն լրացուեցաւ: Առաւօտեան ժամը 10-ից սկսած ձիաբարձի վազողները երկուստեայնքով զարթոյնում էր Սաղի գծի վրայ և մարդիկ տեղափոխու-

լին, եթէ ինչպիսի նշանաւոր գրամատիքական գրող կրկնէր նա, եթէ որ Անգլիայում արագիս գրութեանը պահանջ լինէր:

Ներկայումս Անգլիայում գրամատիքական ինքնապատիւ գրականութիւն չկայ այդ անուան արժանի: Հիմնական անգլիական ամենալուրջ արժանաւոր ֆրանսիական կամ գերմանական պիէսները փոխադրութիւնն են: Միայն ընդհանուր էլ չնչին, գրականական նշանակութիւնից զուրկ լինէ: Գրանք գրուած են միայն չորս հարյուրամեկ ու բնական բարձր ձևերով հասարակութիւն գրական և յարմարաւոր երգիծական միջոցակերպով նրան ծածկող պատճառներով: Եղիսարէթ թագուհու օրով անգլիական թատրոնը անգլիական անգլիս լատինական լատինական արտայայտութեան միջոց էր: Իսկ այժմ, Վիկտորիա թագուհու թագաւորութեան օրով, դա անգրագետ ամբողջ ձգտումների ու կարծիքների արտայայտիչ է կազմում: Միևնույն ժամանակ կաթիլ-շառաւիղները բազմաշառաւիղ կարծածիչ ներգործութիւն են ունենում թատրոնի վրայ:

Բանաստեղծութիւնը ներկայումս անկամ շրջանումն է, մասնաւոր Տենիսի-նի 1) մասից յետոյ: Անգլիական ներկայ բանաստեղծների մէջ, որպէս առաջինը համարուող, Սիմքինսը կարող էր Տենիսի-նի միակ արժանաւոր յարգողը լինել, որ համարձակութիւն է ունեցի:

1) Տենիսի-նի համարում էր պատմական երգիչ, պատմական բանաստեղծ: Այդ կողմը տալիս են Անգլիայում սովորաբար ամենաշատ հարգուած Տենիսի-նի, որ ծառայականութեան, այլ պաշտօնի համար:

Լին նախնական կամ կոմքրիսով, այն էլ մեծ գծաւորութեամբ: Բազմաթիւ տպագրութեան փառքին ջրի մէջ, շատ տպագրութեան էլ ջուրը քշեց տարաւ: Մի երկու էլ մարդկանց դոճ պատահեց: Մայիսի 11-ի լոյս 12-ի գիշերը ջուրը քշեցեց զէպի գետը, փոքրեցիկի մէջ առաջին հաստութեամբ առաջ և տեղով թողնելով: Ահապի աշխատանք է հարկաւոր ջուրը ներքնատեղից զուրկ թափելու համար:

ձեռնարկաւոր Յուսիկ վարդապետը Զոհրապետ, որ անցելու տարի նորին Վեհապետութեան գիտնական էր և այս տարի ուսուցիչ ճեմարանի զարգացական զաւարաններում, ազգիս Վեհապետ Հայրապետի համոթեամբ ուղեւորուեցաւ արտասահման ուսման մէջ կատարելագործուելու:

ձեմարան տարածած սաներից արժ. Կոմիտաս վարդապետը, որ երգեցողութեան ուսուցիչ էր ճեմարանում անցնող տարի և այս տարի Թիֆլիսում պ. Եկմարիանին էր աշակերտում, իրաւունք ստացաւ Նորին Վեհապետութիւնից արտասահման գնալու և երաժշտական արուեստում կատարելագործուելու: Հայր Կոմիտաս վարդապետի ուսման ծախքն հոգաւ խոստացել է յայտնի բարեգործ պ. Ալեքսանդր Մանթաշեանը, որին այդ առթիւ ազգիս Վեհապետ Կոմիտէ-կոսն իւր առաքելական օրհնութիւնն հաճեցաւ տալ յատուկ կողմակցով:

ձեմարանի ստի շնորհուհու Գարեգին սարկաւազը, որ Կով. Հայոց բարեգործական ընկերութեան հաշուով տաւարածարանութիւն է ուսումնում Գերմանիայում, այս տարի արտաքին իւր բարձր կրթութիւնը, պիտի վերադառնայ Ս. Էջմիածին: (Արարատ)

Կովկ. հայոց բար. ընկ. Ալեքսանդր-պոլի ճիւղը, «Նով. Օր.»-ի ասելով, որոշել է Նոյնի Կայսերական Մեծութիւնների թագաւորութեան յիշատակին 1200 ռ. բոժանել Ալեքսանդրապոլի գաւառի կարօտեալ գիւղացիներին:

Գիւլի.ՋԱՆԻՑ.—Տեղում գտնուած վա-

լիւ Աստղիկին վերադարձնելու իւր արքայական պատիւը, որին բրիտանական պոլիտակաւութիւնը իւր գահից զրկելով անպատիւ էր արել: Սիմքինսը «Atalanta in Calidone»-ը գրելով վերականգնեց հին Բուստասի գրաւոր զինքնական հմայութիւնը և նրան միացրեց, Չիլիքի յետոյ Անգլիայում չբանական, երաժշտական ներդաշնակութեան հետ: Նրա «Մարի Մոխրաբոյ» ամենալուրջ պատմական գործերից էր ընկնում: «Tristram and Iseult», «Երգեր արշալոյսի առաջ», «Ետալական երգեր», և այլ գրութեանը նրան արտաւորապէս ընծայեցին Անգլիայում: Բայց և այնպէս, նա, իւր հասարակապետական ձգտումների պատճառով, որ իւր գրութեանը արտայայտում է, հասարակական պալատական բանաստեղծի տեղը չի բռնի, այնպէս որ այդ տեղի համար թիկնածու են մնում միայն Լիւիս Մորրիս և Ալֆրեդ Մալոտին: Բայց նրանք էլ ոգեւորած երգիչներ չեն: Նման հին բարդերին, որոնք կրգաշնակութեան բուռն արթններով գեղուն էր նրանց բոլորը: Նրանք երկուսն էլ գրում են առաջարկուած նիւթի մասին: Մարտը արուեստի աղմուկը պարզութիւնը նրանց չի գահացնում: Հեղինակութիւն ստանալու ետեւից ընկնելով, նրանք բանաստեղծութեանը պայմանական բարդական են խառնում, Աստղիկին վերնաշաղկի են հազցնում, որ միևնույն ժամանակ և աշխատում են ոտանաւորով արտայայտել անգլիական եկեղեցու հաւատալիքները: Այսպէսով էլ նրանք հեղինակութիւն, ժողովրդականութիւն են ձեռք բերում, բայց այդ ժողովրդականութիւնը նրանք գնում են

ճառակներով մէջ վաղուց միտք էր յղացել մի օրէն արժանաւոր գործով յաւերժացնելու Նոյնի Կայսերական Մեծութիւնների առաջնակալ թագաւորութիւնը, և այդ ցանկութիւնը իրականացաւ ունեցեալ օրը տեղւոյն պրիստու իշխ. Արաշիճի վաճառականներին ժողովի հրաւիրելով, ուր բոլորի հասաձայնութեամբ վճռուեց փող ժողովել, այդ փողը նախ մի մասով գնել լուսավորութեան համար եղած պիտոյներ, երկրորդ 100 ռ. ծախսելով Մոսկուայից բերել տալ Նոյնի Մեծութիւնների թագաւորութեան պատկերը և ընծայել ռուսաց ուսումնարանին, երրորդ՝ անկացած փողով վերանորոգել մի աղբիւր և այդ աղբիւրի ճակատին մարմարեայ բարի վրայ գրել տալ «ի յիշատակ Նոյնի Մեծութիւնների թագաւորութեան Գիւլիանի վաճառականներից»: Այդ ժողովի երկրորդ օրը մի քանի պարոններ հաւաքեցին 500 ընդլի և յանձնեցին պ. Մուշեղ Գաղաթեանին ի գործադրութիւն: Վերջինս ստանալով այդ գումարը, ուղեւորուեց Թիֆլիս գնելով թէ լուսավորութեան նիւթերը, թէ պատկերի համար գրելու և թէ մարմարեայ բար գնելու:

ԳԱՆՉԱԳԻՑ.—Անցողիկները տեղիս քաղաքային տեսանք ինչ-ինչ տաքելութիւններով մասնագիտանալով իրաւունք ստացաւ Նորին Վեհապետութեան հետ համահաւորութիւնով իրաւասուններ ընտրել քաղ. ինքնավարութեան համար: Այդ կարգադրութեան դէմ ջրիտոնները բողոքեցին միևնույն ժամանակ: Այժմ մի նիստորութիւնից թողլով է ստացուել նահանգաւորութիւնը, որով միևնույն կարգաւորութիւն է արուել: Տեսնենք ինչ պատճառներ են տալիս:

Խմբագրութիւնս յայտնում է իւր խորին շնորհակալութիւնը բարձրագոյն համագաղութարար վարդապետին, արժանապատիւ Կոմիտաս վարդապետին և բարեկրօն քահանայներին, որոնք մասնակցեցին մայիսի 12-ին հանգուցեալ Խաչու-

րուսեանի ստեղծման, իրենց ունեցած բանաստեղծական շնորհի խորտակման գնով:

Լիւիս Մորրիսին Տենիսի-նի հետ են համահաւորում: Եւ նա ճշմարիտ որ ունի հանգուցեալ պալատական բանաստեղծի բոլոր պակասութիւնները՝ առանց նրա արժանաւորութիւնների ունենալու, ի միջի այլոց և ստանաւորի երաժշտական կատարելութիւնը: Զգարիտ է, պատահում էր, որ Տենիսի-նի էլ երբեմն-երբեմն ժամանակի պահանջներին զիջանում էր, բայց նա այդ շատ սակաւ էր անում, երբ բանաստեղծական ոգեւորութիւնը հեռանում էր նրանից: Միևնույն ժամանակ Տենիսի-նի իրենցինքն իրենցինքն և որ, եթէ կարելի է այդպէս ասել, ոգեւորում է նա միշտ ուսուցանում է և քաղաքում: Նրա բոլոր պոէմներն այնքան շատ բարդաւորութիւններով են լի, որ իրենց համապատասխանում են բոնանների ու նորատի աղջկերանցիկութեամբ մոկերներով: Տենիսի-նի, որով յիշեցնում է այն մանկականի, որ ստապտի բացակայութեան միջոցին զուր ջանք է գործ դրում բարձրացնելու ծանր վահանն ու շարժել թուրը, որ իւր ուժից վեր է:

Իսկ ինչ կրկնաբարի Ալֆրեդ Մալոտին, նա էլ աշխատում է Ուրդալորդին նմանի: Պէտք է գովել Աստղիկին շքեղ շանկատութիւնը: Նա շատ լաւ ուսումնասիրել է կենդանի ցանկապատերը, ինքնաշինները, թռչունների բուռները, ջրային շուշանները և այլն: Նրան ճշգրտութեամբ յայտնի է ծովի ածած ձուկի միջին թիւը: Ուրդալորդին այդպիսի բաներ չէր հարգում, բայց ընդունակ էր մի ուրիշ մեծ բանի: Նա ունէր բա-

մանի հոգեհանգստի արարողութեանը իրենց բարի ցանկութեամբ: Առանձնապէս իւր շնորհակալութիւն է յայտնում խմբագրութիւնս արժ. Մուշեղ քահանայ Տէր-Ղևոնդեանին, որ, չընայելով իւր տկար վիճակին սիրոյ և համակրական խօսքերով պատուեց օտար երկրի տակ վաղածած վախճանուած Խաչուսեանի յիշատակը:

ԵՐԵՎԱՆԻՑ.—Վերջապէս Վեհ. Հայրապետի 11-երորդ կարգադրութիւնից յետոյ տեղւոյն նախկին ժամանակաւոր փոխարքայ Անանիա եպիսկոպոսը բարեհաճեց հեռանալ Ներսիսի մայիսի 8-ին բայց ոչ թէ Տաթև, այլ —Էջմիածին:

ԹՂԹԱՅՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՆԱԼՈՒԿ ՊԱՐՄԻԱՍՏԱՆԻՑ
(«Նոր-Դար»-ի թղթակից)

ԹԵՂԵՐԱՆ, 25 ապրիլ.—Վերջին նամակով հաղորդել էի, որ ամբողջ Գարապետան և նրա հետ բոլոր պարականայնքը պատրաստուած էին վեհափառ շահի գահակալութեան 50-ամեակը որքան կարելի է շքեղութեամբ տօնելու: Հետաքրքիր էր տեսնել, թէ ինչպէս պարսից մայրաքաղաքում ամեն դաւանութեան պատկանող ժողովրդներ ձեռք ձեռքի տուած, միահամուռ ոգեւորութեամբ սրտատրոփ սպասում էին ամսոյս 24-ին (22-ին զրդատ 1313 թ. պարսից) մասնակցելու ուղիղ կէս զար խնդրի կերպով թագաւորը շահի անսղիտ ուրախութեանը: Սակայն ի ցաւ ամենիս, արքայական դաւաճանը մէկ րոպէում այդ ուրախութիւնը դադարեց և տեղի փոխարկեց: Ապրիլի 19-ին, որքան առաւօտ, սովորական կերպով, ինչպէս միշտ, առաւօտեան ժամը 7 1/2-ին, վեհափառ շահը բարեհաճում է պարսիս երես, սակայն պտոյտի տեղը ընտրում է քաղաքից 8 վերստ հեռաւորութեամբ եղած Զահ-Արդի-Ալիմ ուխտատեղին:

Դուրսը փոքր ինչ հանգստանալուց յետոյ, շքախումբը դիմում է դէպի ուխտատեղի, որտեղ համայնում է ոչ ոքի

նստեղծի անմահ ներատեսութիւնը, որով ամենայն մի էական բան զարմանալի կերպով կերպարանափոխում է...

Անհրաժեշտ է նկատել, որ շահագործական ուղիւթիւնը, որ այնքան կործանիչ է ճշմարիտ գեղարուեստի տեսակետից, ներկայումս Անգլիայում միմիայն գեղարուեստական գրականութեան մէջ չէ արտայայտուած, այլ, եթէ կարելի է այսպէս ասել,—ամեն տեղ և ամեն բանի մէջ: Այսպէս օրինակ այժմ Անգլիայում վաճառուող նկարները համարեա թէ ամբողջապէս բարոյագիտական նիւթի վրայ են գրուած, ինչպէս են. «Պապաբոս հարստի դաւալը». «Ուրդալորդութեան քոյրը հիւանդի մօտ». «Քարեկործ կիր» (ի հարկէ միշտ շքեղ հագնուած), որ իւր գրանդ ողորմութիւն է բաժանում, «Ջոզֆայն մեղաւոր կինը» և այլն: Փրիդի նկարած «Գորստ» տեսան համապարհայն այդպիսի նկարների լաւ օրինակ կարող է լինել: Եւ այդպիսի պատկերները մեծ ժողովրդականութիւն ունին հինց նոյն պատճառով, ինչպէս և նպատակաւոր գրուած վեպերը: Բանն այն է, որ ներկայումս Անգլիայում կատարուած է աւելի ու աւելի ժողովրդականացման գործառնութիւնը, որն արուեստների վրայ էլ է տարածուում: Զուտ գեղարուեստական իրէպիները, որ դժուար մատչելի են ամբողջին, յետ են մղուած, իսկ զրա փոխարէն պահանջուած է որոշ և գիւրամատչելի հոգեշահ նպատակ:

(Չեքը միւս անգամ)
Միջոցաւ:

Тичоґр А. О. Меликъ-Шахназаріанна, Воронц. Набережн. церковный домъ